

Історія становлення та діяльності Харківського обласного осередку

ВГО «Українська асоціація ортопедів-травматологів»

У 2022 році ми відзначали 95-річчя Харківського обласного осередку Всеукраїнської громадської організації «Українська асоціація ортопедів-травматологів».

Право на самостійне існування ортопедії та травматології фахівцям доводилося завойовувати з великими труднощами. Незважаючи на те, що офіційною датою, з якої починається історія Харківського наукового товариства травматологів та ортопедів, вважається 7 лютого 1927 р., історія суспільства починається не з дня його організації, а значно раніше – з перших років заснування Харківського медичного товариства (1861 р.). Вже тоді Харківське медичне товариство серед найбільш актуальних та нагальних проблем виділяло питання знеболювання, лікування ушкоджень та захворювань опорно-рухової системи, висуваючи їх на обговорення хірургів. До повідомлень того часу, присвяченим ортопедії та травматології, що мали велике практичне та теоретичне значення, слід віднести доповіді М.І. Анощенко «Про складний вивих стопи» (1876), В.Ф. Грубе «Про лікування викривлення хребта» (1880), «До питання про періостальну пластику» (1881) та «Про лікування *pes varus*» (1895), а також А.І. Краснова «До питання про значення надкісткової плівки при резекціях та ампутаціях» та ін. Це, звичайно ж, сприяло розвитку і практики ортопедії, і теоретичних основ оперативного лікування ушкоджень та захворювань кістково-м'язової системи. Але тільки в 1906 р. було виділено хірургічну секцію і фахівці-ортопеди увійшли до її складу.

Зміни соціально-економічних умов у країні, високі показники травматизму та інвалідності внаслідок травм зумовили необхідність організації центральної ортопедичної лікарні – Медико-механічного інституту, який було відкрито у Харкові у 1907 р. (нині – Інститут патології хребта та суглобів ім. проф. М.І. Ситенка НАМН України). Це відіграло величезну роль у становленні спеціальності та розвитку ортопедо-травматологічної служби у Харкові та в країні загалом. Організатори інституту та його співробітники стали ініціаторами багатьох прогресивних починань та формування ортопедії та травматології як самостійної галузі медичної науки та

практики. З того часу історія Харківського товариства ортопедів-травматологів (ХТОТ) протягом усього періоду його існування нерозривно пов'язана з Інститутом ім. проф. М.І. Ситенка.

У 1926 р. стала очевидною необхідність поєднання травматології та ортопедії, які, по суті, мають єдині теоретичні анатомо-фізіологічні основи, єдині методи обстеження та методологічні підходи до лікування, а також виділення самостійної спеціальності «травматологія та ортопедія». Професор К.Ф. Вегнер стверджував, що «травматологічних методів лікування не існує, тому що вся травматологія рухового апарату побудована на методах, вироблених ортопедичною хірургією і для того, щоб бути травматологом, треба бути ортопедом-хірургом».

Виділення ортопедії та травматології в самостійну наукову дисципліну та спеціальність при збільшеній її ролі в системі охорони здоров'я населення послужило основою для виділення у листопаді 1926 р. ортопедів та травматологів у підсекцію хірургічної секції, а вже у лютому 1927 р. – у самостійну секцію Харківське наукове медичне товариство (ХНМТ), яка після реорганізації секції ХНМТ в осередок почало існувати як Харківський обласний науковий осередок ортопедів та травматологів.

Першим головою Харківського обласного наукового товариства ортопедів-травматологів було обрано професора Самуїла Леонтійовича Трегубова. З 1936р. по 1940 р. обов'язки голови осередку виконував проф. М.І. Ситенко. У 1940 р. (після смерті М.І. Ситенка) головою осередку став професор Микола Петрович Новаченко, у 1966 р. (після смерті М.П. Новаченко) – професор Олександр Павлович Котов, у 1971 р. – академік НАМНУ, професор Олексій Олександрович Корж. З 1980 по 2006 р., понад чверть століття, Харківське товариство ортопедів-травматологів (ХТОТ) беззмінно очолював професор Микола Степанович Бондаренко.

Проф. К. Ф. Вегнер,
Засновник та перший директор
Медико-механічного інституту
(нині – ДУ «Інститут патології
хребта та суглобів ім. проф.
М.І. Ситенка НАМН України»)

Проф. С.Л. Трегубов, перший голова ХТОТ 1927-1936 рр.

Проф. М.І. Ситенко, голова ХТОТ 1936-1940 рр.

Проф. М.П. Новаченко, голова ХТОТ 1940-1966 рр

Проф. О.П. Котов, голова ХТОТ 1966-1971 рр

Проф. О.О. Корж, голова ХТОТ 1971-1979 рр.

Проф. М.С. Бондаренко, голова ХТОТ 1980-2006 рр.

У січні 2006 р. головою товариства обрано професора Володимира Акимовича Філіппенка. Харківське товариство ортопедів-травматологів завжди тримало руку на пульсі розвитку спеціальності, вирішуючи наукові, практичні, але, насамперед, організаційні питання у широкому розумінні цього слова. Вже на перших засіданнях товариства розглядалися питання науково-організаційного характеру, що стосуються проблем травматизму та його профілактики, а також диспансеризації ортопедичних хворих. У 1926-1927 рр. на засіданнях

Проф. В.А. Філіппенко, голова ХОО ВГО «УАОТ» з 2006 р. по цей час

осередку обговорювалися доповіді М.І. Ситенко «Про диспансеризацію в галузі травматології», С.Л. Турнера «Про диспансеризацію ортопедичних хворих», В.О. Маркса "Про поширеність ортопедичних захворювань серед сільського населення", О.П. Котова «Каліцтво в Україні та перспективи протезування» та ін. Крім того, на засіданнях осередку велику увагу приділяли питанням біомеханіки опорно-рухової системи (Л.П. Миколаїв, Г.С. Козирєв, О.В. Недригайлова); обговорювалися перспективи протезування та нові види конструкцій протезних виробів (О.П. Котов, А.Є. Цукерман); у низці ґрунтовних доповідей було викладено методику та результати лікування вродженого вивиху стегна, вродженої клишоногості, травматичних ушкоджень та їх наслідків, кістково-суглобового туберкульозу. Надалі ці методики були опубліковані та широко впроваджені у практику охорони здоров'я.

Особливе значення для популяризації та впровадження нових методик обстеження та лікування ортопедо-травматологічних хворих, підвищення рівня освіти лікарів з ортопедії та травматології відіграв журнал «Ортопедія та травматологія», який став видаватися в Харкові з травня 1927 р. з ініціативи Українського інституту ортопедії та травматології (ДУ «Інститут патології хребта та суглобів ім. проф. М.І. Ситенка НАМН України») за діяльну участь Харківського товариства ортопедів-травматологів.

Організатором та першим редактором журналу став проф. М.І. Ситенко. Видання спеціалізованого професійного періодичного друкованого органу з ортопедії та травматології було великим успіхом. Журнал незабаром об'єднав навколо себе провідних ортопедів та травматологів та став рупором ортопедичної думки в країні. Завдяки журналу інформація про досягнення провідних вітчизняних ортопедів та травматологів стала доступною широкому колу фахівців не тільки в нашій країні, а й за її кордонами, значно виріс авторитет вітчизняної ортопедії та травматології в очах усієї медичної громадськості.

Перший номер першого в країні спеціалізованого журналу по ортопедії та травматології, що видається в Харкові дотепер.

У зв'язку з назрілою необхідністю координації наукових досліджень, обміну досвідом та ширшого впровадження у практику досягнень вітчизняної ортопедії та травматології, ХТОТ спільно з Українським інститутом ортопедії та травматології, директором якого на той час був проф. М.І. Ситенка, зібрали у вересні 1930 р. першу нараду ортопедів України, на якій було поставлено питання про скликання 1-го з'їзду ортопедів-травматологів України. З'їзд відбувся у м. Харкові у січні 1936 р. під головуванням проф. М.І. Ситенка. Рішенням з'їзду було організовано Українське науково-медичне товариство ортопедів-травматологів, головою Правління якого одногolosно обрано проф. М.І. Ситенка. Із 15 членів Правління Українського товариства ортопедів-травматологів, 8 – були членами Харківського осередку ортопедів-травматологів – проф. М.І. Ситенка (голова), проф. С.Л. Трегубов (заст. голови правління), Ф.Є. Ельяшберг (секретар), доценти Н.П. Новаченко, Б.К. Приходько, Н.Б. Шмарійович, В.І. Цукерман, О.П. Котов.

Надаючи великого значення чіткій організації спеціалізованої допомоги, що забезпечує ефективне лікування хворих, ХТОТ спільно з Українським інститутом ортопедії та травматології проводило велику роботу з організації та створення мережі ортопедо-травматологічних установ та ефективної системи ортопедо-травматологічної допомоги населенню. Для наукового обґрунтування та правильного вирішення цієї проблеми було проведено дослідження з вивчення поширеності та структури захворювань в окремих регіонах країни: серед дітей сільського населення у Диканівському районі Полтавської області (експедиція співробітників Інституту 1929 р.) та у промислових районах Донбасу та Криворіжжя (три експедиції 1930–1931 рр.). Результати проведеного обстеження поширеності ортопедичних захворювань детально обговорювалися на засіданнях осередку. Водночас створювалася мережа науковоопорних пунктів на Лівобережній Україні. Там же вперше в країні було відкрито спеціальні курси з підготовки гіпсових техніків, розпочато поголовне обстеження новонароджених у пологових будинках фахівцями-ортопедами. Розроблена харківськими ортопедами-травматологами струнка система організації ортопедичної допомоги здобула загальне визнання в Україні та стала прообразом для інших регіонів.

На час проведення II з'їзду ортопедів-травматологів України, що відбувся у 1939 р. у м. Києві, вітчизняна ортопедія, за визначенням проф. М.І. Ситенко, який прозвучав у його виступі на відкритті з'їзду, «перетворилася зі спеціальності, що займалася вивченням та лікуванням деформацій у дітей, на повноцінну ортопедичну хірургію, хірургію рухового апарату». У цьому була чимала частка зусиль членів ХТОТ.

До початку 40-х років крім великої кількості робіт на актуальні теми, опублікованих у журналах та різних збірниках, членами осередку було видано низку монографій та посібників, багато з яких стали класикою ортопедії та травматології і до сьогодні є одними з найбільш затребуваних книг для фахівців ортопедів-травматологів.

Це «Переломи та їх лікування» (К.Ф. Вегнер), «Методика консервативного лікування захворювань дитячого віку» (М.Г. Зеленін), «Основи ортопедії» (С.Л. Трегубов, А.В. Тафт), «Постійне витягання» (М.П. Новаченко, Ф.Є. Ельяшберг), «Дослідження хворих з ушкодженнями та захворюваннями органів опори та руху» (В.О. Маркс), «Гіпсова техніка» (М.А. Погорельський), «Функціональне лікування ушкоджень та захворювань опорно-рухового апарату» (А.К. Приходько) та ін.

З початком Другої світової війни планомірну роботу осередку було перервано. Але й у ці важкі роки випробувань більшість членів осередку не припиняли своєї громадської, наукової, лікувальної та організаторської діяльності, виконуючи свій лікарський обов'язок та вирішуючи завдання відновлення боєздатності солдатів та офіцерів. На посади головних хірургів військових округів, армій, госпіталів були призначені провідні харківські ортопеди-травматологи, члени ХТОТ: М.П.Новаченко, А.В.Тафт, Б.І.Шкуров, Я.А.Фрайфельд, В.О.Маркс та багато інших. Ряд харківських вчених ортопедів-травматологів – Ф.Є.Ельяшберг, А.К.Приходько, В.О.Маркс та ін. були організаторами та учасниками міжгоспітальних конференцій, виступаючи з доповідями з питань лікування вогнепальних поранень, протезування та лікування ускладнень на культі, відновлювального лікування при пораненнях опорно-рухового апарату, кістковосуглобового туберкульозу та інших актуальних проблем травматології та ортопедії воєнного часу.

Після звільнення Харкова від фашистів ХТОТ одним із перших відновило свою роботу. Вже 1944 р. було проведено 12 засідань товариства. Усі зусилля суспільства у перші повоєнні роки були спрямовані на відновлення ортопедичних, травматологічних та протезних установ у Харківському регіоні та в Україні, зокрема особливу увагу було приділено промисловим районам Донбасу. Серед першочергових наукових завдань суспільства у ці роки – розробка питань лікування інвалідів війни, а також кісткова пластика, регенерація кісткової тканини, пластична відновна хірургія, біомеханіка опорно-рухового апарату, лікування хворих з ампутацією кінцівок, протезування та ін. Активну участь члени Харківського товариства беруть у підготовці та організації III з'їзду ортопедів-травматологів України, який було проведено у травні 1947 р. у м. Києві під головуванням проф. М.П.Новаченко.

У 50-х роках з ініціативи ХТОТ відновив свою роботу спеціалізований журнал «Ортопедія, травматологія та протезування», редактором якого став проф. М.П.Новаченко, голова осередку та директор Українського інституту ортопедії та травматології ім. проф. М.І.Ситенко. Досі журнал користується заслуженою популярністю у фахівців, а на чолі його – видатні ортопеди-травматологи, вихованці ситенківської школи, члени ХТОТ, імена яких відомі не лише в Україні, а й за її межами: з 1966 р. 2005 р. обов'язки головного редактора журналу виконував академік О.О.Корж., з 2005 р. до теперішнього часу – професор М.О.Корж. Одним із найважливіших своїх завдань члени ХТОТ з перших днів діяльності товариства бачили у підвищенні рівня якості підготовки лікарів-фахівців, навчанні їх передових та найбільш ефективних методів лікування ортопедо-травматологічних хворих, удосконаленні теоретичної підготовки та особистої майстерності лікаря-хірурга ортопеда-травматолога.

Наприкінці 50-х років. з метою обміну досвідом лікування хворих та підвищення кваліфікації ортопедів-травматологів члени Харківського товариства ортопедів-травматологів почали організовувати Дні спеціаліста травматолога, ініціатором проведення яких був проф. М.П. Новаченко. На початку 90-х років. з'явилася традиція проводити монотематичні засідання товариства, об'єднані із Днем травматолога, яка підтримується і на сьогоднішній день. Активно вивчалися

проблеми реабілітації хворих та інвалідів при ампутаційних дефектах кінцівок. Виходячи з того, що вирішальним фактором у ранній медичній та соціально-трудої реабілітації хворих, які перенесли ампутацію кінцівки, є раннє протезування акад. О.О.Корж та д.м.н. В.А. Бердніков уперше в країні розробили метод та технологію протезування хворих на операційному столі (експрес-протезування) після ампутацій чи реампутацій нижніх кінцівок у дорослих, а к.м.н. О.К. Попсуйшапка – у дітей. Цей метод набув широкого поширення в лікувальних закладах країни та сприяв ранній реабілітації інвалідів. З ініціативи акад. О.О.Коржа вперше в Україні було організовано 7 обласних травматологічних ЛТЕК, одна з яких функціонувала на базі Інституту ім. проф. М.І. Ситенко.

Завдяки зусиллям академіка О.О.Коржа та проф. М.І.Хвісюка активно досліджується проблема травматичних ушкоджень та захворювань хребта та великих суглобів, що дозволило харківським фахівцям зайняти лідируючі позиції у лікуванні цієї патології. Під керівництвом д.м.н. М.І. Куліша розробляються нові способи радикальноощадних та відновлювальних операцій при пухлинах і переломах кульшового суглоба, при асептичному некрозі головки стегнової кістки, важких формах артрозу, створюється нова конструкція ендопротезу кульшового суглоба. Під керівництвом академіка О.О. Коржа проводиться вивчення особливостей структурної перебудови кісткової тканини в умовах імплантації штучних матеріалів, що використовуються як заміники кістки при реконструктивно-відновних операціях на опорно-руховому апараті. Перші розробки у цьому напрямі пов'язані з вивченням корундової кераміки – щільних і пористих зразків, сапфірів, шаруватого вуглецю (Г.Х.Грунтовський, І.Б.Тимченко, О.А.Тяжелов). Експериментальні та теоретичні дослідження, проведені членами ХТОТ, стали основою для клінічної апробації та широкого впровадження у практичну охорону здоров'я нових видів біоматеріалів при реконструктивно-відновних операціях на опорно-руховому апараті.

Протягом усієї своєї історії ХТОТ, не замикаючись у рамки свого регіону, підтримує тісний зв'язок з ортопедами-травматологами інших областей України, беручи активну участь в організації та проведенні міжобласних конференцій, запрошуючи фахівців інших регіонів на свої засідання, надаючи практичну консультацію та лікувальну допомогу хворим на запрошення колег інших областей та

регіонів. Проводяться спільні засідання з іншими товариствами Харківського медичного товариства – нейрохірургами, неврологами, хірургами, рентгенологами та ін. Члени суспільства беруть активну участь у міжнародних конференціях за кордоном. За роки своєї діяльності ХТОТ виросло в одне з найбільших та авторитетних профільних товариств в Україні, як у кількісному, так і професійному плані. Так, у 1926 р. кількість членів підсекції ортопедів-травматологів становила 30 люд., у 1944 р. членами товариства були 58 люд., у 1991 р. – 234 люд., 2016 р. – 412 люд., на сьогоднішній день активну участь у роботі приймають 195 спеціалістів.

Зміни соціально-економічних та суспільних умов у країні, що відбулися після 1991 р., позначились і на організації діяльності Харківського обласного осередку ортопедів-травматологів. Змінився і статус його членства у Харківському медичному товаристві. У 2007 р. згідно з рішенням загальних зборів було проведено роботу з перейменування Харківського обласного товариства ортопедів-травматологів на Харківський обласний осередок Всеукраїнської громадської організації «Українська асоціація ортопедів-травматологів» (ХОО ВГО «УАОТ») та його державної реєстрації як юридичної особи. У зв'язку з цим із січня 2008 р. Харківське обласне відділення Української асоціації ортопедів-травматологів почало здійснювати повноправну самостійну діяльність як громадська організація та юридична особа. З 12 березня 2008 р. ХОО ВГО «УАОТ» було ухвалено колективним членом Харківського медичного товариства.

Але зміни організаційних засад діяльності суспільства не вплинули на його науковий та творчий потенціал.

За останні 20 років на засіданнях осередку заслухано понад 1500 доповідей, що стосуються найрізноманітніших проблем ортопедії та травматології. Членами товариства опубліковано понад 3 тисячі наукових праць, у т.ч. понад 40 монографій та навчальних посібників, оформлено понад 250 заявок на винаходи, отримано понад 200 авторських свідоцтв та патентів. До основних напрямів наукової та практичної діяльності осередку ортопедів-травматологів сьогодні належать: лікування захворювань та пошкоджень хребта; ортопедична артрологія та ендопротезування суглобів; ортопедична онкологія; діагностика, профілактика та лікування остеопорозу різної етіології; профілактика кістково-гнійних ускладнень при

переломах кісток; надання допомоги постраждалим із політравмою; проблеми регенерації кісткової тканини та хряща, у тому числі при впливі біологічно активних речовин та різних фізичних факторів); нові технологічні рішення в ортезуванні та протезуванні при наслідках травм та захворюваннях опорно-рухової системи; питання використання нових біоматеріалів в ортопедії та травматології; сучасні аспекти надання протезно-ортопедичної допомоги населенню; удосконалення та розвиток організації спеціалізованої ортопедо-травматологічної допомоги населенню регіонів України. Особлива увага приділяється фундаментальним дослідженням у галузі ортопедії та травматології. Визначним вченим ортопедам-травматологам харківської школи присуджено Державні премії – академіку О.О. Коржу (за розробку та впровадження у практику методики пересадки великих кісткових алотрансплантатів, 1977 р.), професору М.І. Кулішу та професору Б.І. Сименачу (за розробку оперативних втручань на суглобах, 1996), професору М.О. Коржу, професору В.О. Радченко, професору Г.Х. Грунтовському, професору А.І. Продану, кандидату медичних наук О.О. Мезенцеву (за розробку та впровадження нових технологій при захворюваннях хребта у 2008 р.), професору А.Г. Істоміну (2010 р.).

Повномасштабне військове вторгнення в Україну у лютому 2022р. кардинально змінило життя всієї країни. Медицина в цілому за короткий час повністю переорієнтувалася на військовий стан. І в першу чергу, це стосується закладів ортопедо-травматологічного профіля. Тяжка вогнепальна, мінно-вибухова, інша травма, пов'язана з бойовими діями стала домінуючою. Перед нашими колегами, травматологами-ортопедами, постали зовсім нові виклики. І вони їх з честю прийняли, кожен на своєму місці, починаючи з поля бою, прифронтових лікарень, спеціалізованих відділень військових та цивільних медичних закладів тощо.

Харківська область, місто-герой Харків одні з перших прийняли на себе ворожу навалу. Керівництво військового шпиталю разом з лікарями і науковцями Інституту ім. проф. М.І.Ситенка змогли в цих екстремальних умовах налагодити чинну систему якісної допомоги пораненим.

Ці події безумовно позначились на роботі Харківського обласного осередку Української асоціації ортопедів травматологів. Однак вже в грудні 2022 р. осередок поновив свою діяльність. Засідання проводяться в змішаному форматі

(онлайн/офлайн) та присвячені найбільш актуальним питанням допомоги постраждалим внаслідок бойових дій. Для доповідей залучаються провідні фахівці не тільки України, а і держав, що підтримують нашу країну. Все це допомагає нашим фахівцям лікувати тяжкі наслідки різних ушкоджень опорно-рухової системи.

Учасники науково-практичної конференції «БОЙОВА ТРАВМА» 16.02.23р.